

אברהם ברוידס

עם יומנו של דוד פוגל

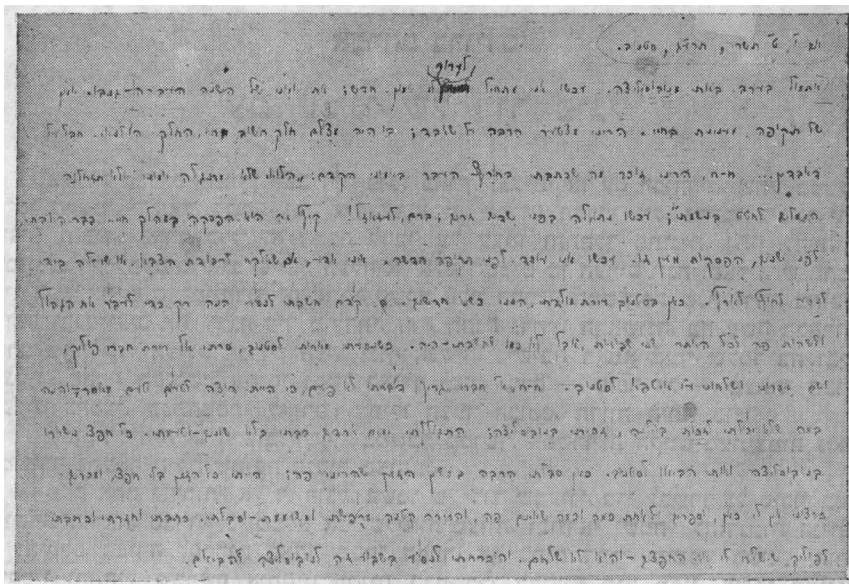
בשנות תרפ"ט—תר"ץ ישב דוד פוגל בארץ. נמנית או עם הבודדים, שהיו ממבקרי דירתו הקטנה. בסמוך לשפת ימה של תל־אביב. למרות הבדלי גיל, נרקמו בינינו יחסי ידידות והבנה. בדרך כלל לא הרבה לדבר על עצמו והתהלך מתנונת, נתון להרהוריו הכמוסים. רק לפעמים, אגב־שיחה, העלה אי־אלה רשמים מן הערים וינה ופאריז, שנתחבבו עליו בשל אוירתם המיוחדת. אך אותי קשרה אליו החוויה המשותפת שנתעוררה בהזכירו לטובה ובגעגועים את וילנה עיר מולדתו, זאת תחנת נדודיו הראשונה, בה עשה בבחרותו, בטרם צאתו אל העולם הגדול. העיר ונוף אנשיה, „ישיבת ראמאילאס" שלמד בה ובית־הכנסת „טהרת הקדוש", פרנסו נפשו לאורך ימים. „שם — סיפר לי — מצאתי חברים וספרים כחפצי, שנתחממתי לאורם; אפילו הצער הכוסס, חדווה היתה בו".

קטן דל היה אז הישוב, ושרוי במשבר ממושך. אפשרויות הקיום מצומצמות מאוד, והמשורר נתעטף הילת־שתיקה בגבור מצוקתו. פעם אחת נזדרזתי אל ד. פוגל, בשמו של דוד שמעוני, כדי לבשרו על סיכוי בטוח למישרת הוראה. סברתי כי ממלא אני שליחות־מצווה, ובוודאי ישמח להזדמנות הניתנת לו להיקלט כמורה לספרות באחד מבתי הספר. אך כתום דברי, מיצמץ בעיניו, הוריד משקפיו והתחיל משפשף אותם באיטיות רבה בלי להוציא הגה מפיו. אשתו החניננית ניצבה לידו וחיכה בעצבנות וברוך, פתאום נתחוויר לי, כי ד. פוגל, לפי עצם מהותו, חורג מן התישבוץ המקובל אצל הבריות ואינו מסוגל לשאת בריתמת העשייה, אף אם תובטח לו פרנסת־קבע.

ד. פוגל נכנע, כדרכו, לחץ הוויתו המיוחדה ועקר מאתנו בדממת אכזבתו, בכשלון גסיונו הארצי־ישראלי. זמן מועט שהה בפולין והחוגים העבריים קיבלו פניו בחיבה — ותו לא. ניסה מזלו גם בברלין, בירת אשכנז, ואף שם לא שפר חלקו. לבסוף נשתקע בפאריז. כך, בכל המקומות, לאשר בא, חזר וניצב בהרגשת רפיונו: „אינני עורפנים לקחת בחזקה, והחיים אוהבים את הגזילה". משהו קישט ופוגע ארב למשורר החרישי והעדין. זכורה לי תגובת־ביניים, כעין התפרצות־פתע שלו: „מי שחסר את הצביטה שבלב, לשווא ימתח מיתריו". והוא ד. פוגל הענוג, ידע הרבה צביטות של רעב, חולי ואהבה. בלא הרף ליווה אותו מאבק־קיום קדורני ועינויני רדפוהו. מצבו נתמצה ונשתקף בהגדרתו: „למות איני רוצה ולחיות ככולם איני מוכשר". או בנוסח אחר: „להמית את עצמי איני חפץ עדיין, ולחיות — משעמם". זה מעגלו העגום, בו נלבט כל ימיו, בכפילות התחושות. עם רתיעתו מן הממש, ביקש תמיד, ברגע האחרון, נקודת־אחיזה בקיים. נפשו הקרועה נכספה לזיק־אור ולמישען: „כל זמן שאפשר — אחיה!" המחסור והתוגה נעשו לו הרגל והסתפק במועט. התמיכה הזעירה של „קרן ישראל מץ" קיימה אותו בקושי, ונוקק תמיד להלוואה.

קשרי עם ד. פוגל נמשכו, תוך הפסקות. הייתי שולח לו מדי פעם, לבקשתו, ספר חדש ו„מאזנים". ידעתי כי נולדה לו בת, שהוחזקה במוסד ציבורי, ואשתו נמצאה בבית־מרפא לחולי ריאה.

בתקופת השואה השתדלתי להשיג ידיעות על דוד פוגל, אך לא הגיע ממנו כל הד. רק עם מיגור השלטון הנאצי נתברר, כי נכלא במחנה ריכוז בהוטווייל ולאחרונה הועבר בכיוון לא ידוע עם משלוח הנועדים להשמדה. שמועה אומרת, שקפץ מקרון־הרכבת ונמלט. אולם בשעת ריצה מבוהלת צנח תקוף־שבץ ומצאוהו קופא בשלג. אחרי ארונו, כפי שהוגד לי, צעדה רק ילדתו היתומה בת השלוש־עשרה (כיום בארצות הברית). ידירו של ד. פוגל, הצייר א. גולדברג מפאריז, טיפל אז בעוכונו הספרותי, שנת־גלגל במאוחר לידי אשר ברש, שבעת שיריו האחרונים של פוגל משנות 1939—1941.

העמוד הראשון של היומן בכתב-ידו של דוד פוגל

העומדים בסימן „שעט צבאות במלוא תבל“, נתפרסמו בקובץ „מסכת“, תשי"ב, בעריכת יהודה בורלא ואברהם קריב, הוצאת אגודת הסופרים העברים.

עתה, כעבור שנים, נמצאה חבילת הכתבים ונמסרה לכותב הטורים האלה. החבילה הכילה כמה חוברות קטנטנות של שירים, כתובים באותיות-פנינים. כל דברי-השירה כבר נתפרסמו בשעתם בקובץ „לפני השער האפל“, הוצאת „מחר“, וינה, 1923, ויתרם הובאו בכמות שונות לאחר התאריך הנ"ל. כתיבה בפרוזה „לנוכח הים“ נדפס בספר השנה לסופרי א"י, תרצ"ד. הגילוי היחיד והחשוב הוא היומן המתפרסם בזה, שתחילת כתיבתו (תרע"ג) בסאטאנוב, עיירתו שבפודוליה, ומסתיים בווינה (אוגוסט 1922). לפי המסופר רשם ד. פוגל רשימות-יומן נוספות לפני כן, אך נגנבו ממנו ונעלמו.

בצרוך מיוחד נמצא עוד סיפור-עדות של דוד פוגל, כתוב יידיש, הפותח בתאריך 3 בספטמבר 1939, היום בו הכריזה צרפת מלחמה על גרמניה הנאצית. הסיפור מתאר ביריעה רחבה — 232 עמודים גדולים — פרשת מעצרו, סבלותיו והווי בית-הכלא על גוף טיפוסיו האומללים. אצטט פיסקה אחת בלבד, שנרשמה בידו הרועדת של דוד פוגל לאחר שנעלה מאחוריו דלת כלאו: „משהו ניתק במעמקי חסל. אני נצוד ושבו. רק עתה הרגשתי כי אין זה מישחק, והדבר הוא מר ברצינותו האיומה. לקחו אדם חפשי, אשר לא עשה כל רעה מעולם, והושיבוהו במאסר. חשתי אז עלבון אישי כאילו ניתך עלי מטר סטירות באמצע הרחוב לעיני העוברים ושבים. איך הושפל ערך האדם!“

בתעודה המזעזעת הזאת ובדפי יומן-העלומים העברי, בשיחו האינטימי מאוד, צפון המפתח לפיענוח מהותה של שירת דוד פוגל, ומכאן פתח להארת דמותו בסוד הנכאים.